

Emigráció és nemzeti történelem

Két éve készül a História „emigrációs száma”. A kérdésfeltevés: vajon igaz-e, hogy az emigráció a nemzeti történelemből kiszakított test? Igaz-e, hogy elszakadva a hazai-politikai és napi; életkörülményektől, nem tud részese lenni a nemzetet kihívó kül- és belpolitikai kérdések megválaszolásának? És a további – immáron nem a hagyományos – kérdőjel: vajon miért azonosítják tudatunkban a nemzetet az állammal? Hiszen az emigráns többnyire az államtól távolodik el és nem a nemzettől. Az állam pedig intézmények összessége, amelyek részben működtetik a helyi társadalmat, részben pedig hatalmi rendszert képeznek, az államhatalmat. És az államhatalom jellegétől függően szorít ki „emigrációba” egyéneket, politikai csoportokat. Ezután az államhatalom úgy tünteti fel a maga céljait mint nemzeti érdeket, s kizárni igyekszik a nemzeti tudatból is azokat, akiket az államrendszerből kiszorított...

Most, Nagy Imre és társai temetése – történelmi határ a magyar állam 1949 utáni történetében – belpolitikai határvonal. Mindenki érzi: vízválasztó. Most, az első hetekben még nem figyelnek fel arra, hogy azok, akik elszánták magukat, hogy országos szintre emelik a szertartást, arról is döntöttek: milyen erőket szabadítanak fel a belpolitikában. S hogy egyáltalán, az új Magyarország milyen politikai tényezők játéktere lehessen. Ez már történelem. De az emigráció történelme – a többéves História-téma – most válik politikává.

A korábbi történészi kíváncsiság tudományos élű volt: Vajon igaz-e, hogy az emigrációban élők, elszakadva a hazai körülményektől, csak irreális célok követésére sarkallják nemzetünket? Külföldről. A történelmi témaállítás – ma már így látszik – mégsem volt politikától mentes. Kritikája volt – a gondolat eredőjében is – annak a politikának, amelyik kiszorította a társadalomból a nemzeti történelem egyik tényezőjét.

A magyar történelem a nagy politikai emigrációk története. A középkori, majd kora újkori politikai emigránsok szerepe ködbe vész a történelmi kutatás előtt is. De minden tankönyvben, kézikönyvben megelevenedik a Habsburg államrendszer elleni két nagy emigráció, Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos emigrációja. Mindkét esetben az emigrációba szorítottság oka: az új államba rendezkedést másként képzelték el, mint a harcban győztesek. Rákóczi szabadságharca a török után újra berendezkedő Magyarországnak a tervezettnél erősebb alkotmányos státuszt kívánt a Habsburg birodalomban (1703–1711). Az eredmény, igaz, leveretés, de végül is kompromisszum. Engedmény (igaz, évtizedek múlva) a rendi alkotmányban Magyarország irányában. – Kossuth irányzata 1848–49-ben a nemzeti államok Európájában Magyarország számára az önálló, majd-független állami státuszt kívánta biztosítani. Az eredmény igaz, a leveretés, de végül is kompromisszum. S az állami önállóságnak ismételtelen tett engedményt Habsburg részről a polgári Magyarországnak 1867-ben (ismét évtizedek múlva), eredmény a nemzet számára. Az eredményben benne él a bukottak harca is. Az emigrációba szorulókat radikalizmusa nélkül nincs megegyezés, kompromisszum sem.

De vajon így éli-e ma politikai harcait, emigrációit a nemzet a 20. században is? A 20. században, amikor a tömeges sajtó, a rádió, a televíziózás és a gyors utazás révén az emigráns ezer kilométerekről is figyelemmel követheti az otthoni történéseket. Rákóczi, Kossuth emigránsai nem szerezhettek napi szinten híradást Magyarországról. 1919, 1945, 1956 emigránsai már nem voltak erre kárhóztatva. A Tanácsköztársaság emigrációba szorította az 1918 előtti uralkodó elit több, csoportját. Sőt, az osztálydiktatúra politikája a demokratikus forradalom (1918. október) hőseinek egy részét is elfordította a proletárállamtól. Újabb kérdés: vajon hol érzékelhető történelmileg, a kutató eszközeivel feltárhatóan a különbség a kiűzöttek és a maguktól távozó között? Akik menekülnek, életüket védve, és akik nem vállalják az otthoni hatalom keretei között való életet? Ki tesz jobbat a nemzetnek: az, aki kompromisszumot kötve otthon marad, törli a földet, üti a vasat, koptatja tollát, netán tanítja a jövő nemzedékeket vagy az, aki magától külföldre megy?

Folytatás a 26. oldalon

TARTALOM

- **Glatz Ferenc:** Emigráció és nemzeti történelem 2
- **Hegy Dolores:** Görög emigránsok a perzsa birodalomban 3
- **Kertész István:** Az emigráns Hannibál 4
- **Zachar József:** Bercsényi emigrációja 6

MŰHELY

- **Szabad György:** Kossuth Európa egységéről 8
- **Litván György:** Irányzatok és viták a bécsi magyar emigrációban 12
- **Borsányi György:** A moszkvai emigráció 15
- **Strassenreiter Erzsébet:** A szociáldemokrata emigráció 18
- **Czigány Lóránt:** Szabó Zoltán az emigrációban 20
- **Tóth Pál Péter:** Önvád és remény 22
- Az amerikai külügyminisztérium a nyugati magyar emigrációról (Közléteszi: **Vida István**) 24

ÚJRAKEZDÉS

- **Varga László:** Nagy Imre 27
- **Sipos Péter:** Nagy Imre ideológiai-politikai gondolatvilágáról 28
- Kibontakozás keresése a magyar politikában (Közléteszi: **Vörös Vince–Vida István**) 31

FIGYELŐ

- **L. Nagy Zsuzsa:** Bonyodalom egy budapesti szobor körül 34

Címlapon:

Az emigrációban...

Kossuth Lajos, Cincinnati, 1852

História

A Magyar Történelmi Társulat folyóirata.

Megjelenik évente hatszor

Szerkesztőség: 1014 Bp., Üri u. 53.

Telefon: 560-457. Levélcím: Pf. 9. Bp., 1250

Főszerkesztő: GLATZ FERENC

Rovatvezetők: KERTÉSZ ISTVÁN,
SIPOS PÉTER, SZAKÁLY FERENC
VÖRÖS KÁROLY (felelős szerkesztő)

Szerkesztőbizottság: BALOGH ANDRÁS,
BENDA KÁLMÁN, BÍRÓ FERENCNÉ,
DIÓSZEGI ISTVÁN, ERÉNYI TIBOR,
HANÁK GÁBOR, KOVÁCS TIBOR,
SZÜCS JENŐ

Kiadja: a Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat
Felelős kiadó: NÉMET JENŐ vezérigazgató

Készült a Zrínyi Nyomdában Budapest
Felelős vezető: Grasselly István vezérigazgató
Terjeszti: a Magyar Posta

Előfizetési díj: fél évre 48 Ft, 1 évre 96 Ft

HU ISSN 0139-2409. Index: 25384

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

egységeknek is parancsnoka volt. Megbízható jelentések szerint tagja volt annak a katonai bíróságnak, amely 1944 végén elrendelte több náciellenes érzelmű katonatiszt és civil kivégzését. A kivégzések egy részére azért nem került sor, mert az oroszok elérték Sopront, a nyilas ellenállás egyik utolsó központját. Farkas és csapatai nyugatra menekültek.

Németországba történt 1945-ös megérkezése óta Farkas rendkívül aktívan szervezi az emigráns katonákat és civileket és helyezi előtérbe önmagát. 1948-ban létrehozta a bolsevikellenes Magyar Szabadság Mozgalmat.

Miközben nagyon rátermett hivatásos katonának tekinthető, szinte betegesen törtető ember, ellentmondást nem tűrő

egyéniség, aki magát nemzete született megmentőjének tekinti. Nem habozik a pillanatnyi taktika érdekében megbékélni sem, de a hírek szerint kész aláadni bármelyik más emigráns katonai vezető tekintélyét. Feltehetőleg jó francia kapcsolatai vannak, s Európa és Dél-Amerika több országába tudott már megbízottakat küldeni.

Közzéteszi: VIDA ISTVÁN

Emigráció és nemzeti történelem

Folytatás a 2. oldalról

Az 1919–1945 közötti időszak újabb emigráns csoportjai újabb témák tucatját kínálják. A berendezkedő Horthy-rendszer kiszorította mind az oktobrista (polgári demokrata), mind a kommunista (tanács hatalmi) politikai vezetőket. Majd a német fasizmus átterjedése után menekülésre készítette a magyar állampolgárok egy részét, akik származásuk vagy felfogásuk miatt érezték magukat veszélyben. Újabb kérdések. Ha igaz lenne, miszerint a nemzetből kiszakadnak azok, akik az államrendszerből kiszakadnak, nem tekintené egy nép a maga szerves részének azokat, akik magyar névvel, vallott magyar kultúrával Nobel-díjat, társadalmi emelkedést érnek el, egy a mienknél fejlettebb világban? Hiszen teljesítményükben a hazai iskoláztatás, neveltetés, szokásrendszer, kultúra egésze benne rejlik! Történelmi skizofrénia?

1945 után újabb hullámok az emigrációnak: menekülnek a volt kisleányok, igyekeznek minél messzebbre azok, akik a proletárdiktatúra szovjet hatalomtól életelvüket – netán társadalmi presztízsüket – féltik. Azután kezdődik a proletárdiktatúra. Mennek azok, akik a korábbi emigrációból vagy az életet pusztító táborokból éppen hazatértek, de most nem tudják elviselni életük veszélyeztetése után kicsiny boltjuk, földjük elvételét. Mennek azok is, akiket kiátkoztak az új rendszerből, s akiket felelőssé kívántak tenni, személyesen is azért, mert az országban elmaradott volt a termelés, lemaradtak Európa mögött az életviszonyok.... És mennek majd azok is, akik az ígért világmegváltásból csak a világfelforgatást látják, s egyszer megélhető életüket jobb körülmények között, puhább párnák között kívánják megélni. Az emigráció tömeges életformává válik.

És jön 1956... Legyőztek, üldözöttek vagy akik forradalomként, felkelésként élték meg, vagy akik nyitva látták végre a határt a Kánaán-Nyugat felé, áramlottak emigrációba. Őket megfosztják állampolgárságuktól. Sokukat nem engednek belépni az állam területére. Újabb kérdések: vajon a belpolitikai konszolidáció előrehaladása hogyan engedi mind közelebb a politikai emigrációt a nemzethez? Az 1960-as évektől, az államhatalom liberalizálódásával megjelennek itthon a hajdan távozottak. Kevésbé a politikai emigránsok. Majd ahogy a rendszer „biztonságban” érzi magát, igyekeznek a politikai emigrációval is megegyezést teremteni. Mindenekelőtt azokkal, akiknek nincs aktív kapcsolatuk a hazai politikai ellenzékkel. Minden konszolidálódó politikai diktatúra így tesz. De vajon: mennyire a hazai belpolitika függvénye az emigrációval szembeni politika? Magyarország a monolit kül- és katonapolitikai szovjet rendszer része. Vezetőink állították, jó szántukból tartották helyesnek, hogy így van. Kutatás kérdése: csak a helyzet követelte meg tőlük a mondatokat? Vagy a helyzet követelte az ilyen felfogású vezetőket az állam élére? Az itthon maradtak, vezetők vagy a napi létfenntartás egyszerű munkásai az ügy cserbenhagyói vagy a nemzeti lét kompromisszumos folytatói? A nemzet számára adott állami-államközi keretek között?... – Tény: a hazai politikai élet koalíciós politika, már

az 1970-es évektől. Egy pártban több párt él. Benne található az az emigrációban élők akárcsak legjobb barátjuknak, eszmetársuknak tekintik és vallják. De benne található az az is, akik minden kívülre szorított hazánkfíában egy esetleges belső rendbontás lehetséges szövetségét keresik – és „találják”. Ma már csak történelmi kérdés – évekkel ezelőtt politikai szándékkal feszegetik –: vajon nem a magyar politikai reform megfáradását mutatta, hogy 1985–1988 között nem figyelt fel a szovjet reformok kiváltotta nagyobb külpolitikai mozgásra? S igyekezett volna az államhatalom gyorsan rendezni meglévő adósságait a nemzettel szemben? Így feladni a „politizálást” az emigrációval szemben? S annak tekinteni tagjait, amik ők valójában: a magyar nemzet más államokba szorult szerves részeinek?

A kérdés jogosságát mutatja talán, épp a mostani politikai váltás: rendezni dolgainkat azt is jelenti: rendezni dolgainkat a múltunkkal szemben. Rendezni az igazságtalanul megölt, meghurcolt helyét a történelemkönyvekben, a temetőben, és az életben maradtak helyét a nemzet jelenében. 1956 áldozatainak megkövetése, az újratemtés, az emigráció és a hazai társadalom egymásra találása szükségszerűen esik egybe. Hazatérnek a volt emigránsok, „követés” nélkül mozognak az utcán, nem óvatosan beszélnek velük volt barátai. Új politika eredménye. A belpolitikai bölcsesség, vagy a külpolitikai kényszer eredménye, azt majd az utókor történésze tudja a valósághoz hűen bizonyítani...

A történészi kíváncsiságot most a jelen elégítheti ki. Elválnak: az emigrációba szorítottak azt is eredményezi, hogy elszakadnak az állam volt polgárai a nemzettől? Most, az első hetekben nem úgy látszik...

A kérdéseket a történész azután sorolja a majd meginduló és szabad témává felnövő emigráció-kutatás számára.

Miért kell félni, ha az állam külföldre szakadt polgára „beleszól” az itthoni államrendszer dolgaiba? Vajon nem hasznos, ha itthon önmagunkat a külső, a világgal összehasonlító szem is mérlegeli?

Vajon nem tévedtek-e a történészek, amikor az emigrációban csak a talajt vesztett polgárokat látták, s nem figyeltek fel, hogy az „emigráció” csak terméke egy kiszorításos politikának?

Vajon nem a történésznek kellene figyelmeztetnie a politikai forradalmat megelőző társadalmat, nehogy ismét kilendüljön a politikai szélsőségek ingája és kiszorítani kívánjunk egyeseket a békés napi életünkéből?

Vajon nem kellene arra is figyelmeztetnie, hogy az emigráció önmagában nem hőstett? Az emberiség elleni bűntettek miatt kiszorultakat most a temetésen nem rehabilitálta sem az állam, sem a nemzet...

Kérdések most, 1989 nyarán, amikor államrendszer és nemzet megbékél. Az államrendszer kiszorítottjai és a hazai társadalom egymásra talál.

És vajon: nem utolsó alkalom-e a történelemben emigrációról beszélni? A szabad politikai közlekedés Európájában elveszti értelmét a szó: „emigráns”...

Remélhetőleg ez már nem kérdés, de megállapítás.

1989. augusztus

GLATZ FERENC